

УДК 343.13 (430+44)

С. В. Шапутько
аспірант наукової лабораторії з проблем
досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАНЬ ПРО НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ЩО ОБМЕЖУЮТЬ КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН

Повноваження слідчого судді під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян, становлять собою складну систему, яка має свої закономірності, механізми регулювання. Однак регулювання правового статусу слідчого судді та забезпечення належної реалізації ним повноважень потребує їх класифікації, яка досі не здійснена достатньою мірою, що ускладнює розуміння їх сутності та перешкоджає ефективному правозастосуванню.

Питання класифікації повноважень слідчого судді під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян, є дискусійними. Вони ставали предметом дослідження С. Дячука, О. Капліної, Д. Кисленко, О. Клименка, Д. Крикливця, М. Макарова, В. Потапенка, С. Пшенічка, В. Трофименка, В. Чорнобука, Ю. Скрипіної, проте єдиного підходу до класифікації таких повноважень немає.

Тому метою нашого дослідження є здійснення класифікації повноважень слідчого судді, які він реалізує під час розгляду клопотання про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян, задля визначення їх закономірностей і особливостей, обсягу та меж реалізації.

Конституційні права особи на недоторканність житла (ст. 30 Конституції України), таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної й іншої кореспонденції (ст. 31 Конституції України), на повагу до особистого й сімейного життя (ст. 32 Конституції України), комерційну таємницю (ст. ст. 31, 32, 34, 41, 42, 54 Конституції України) гарантуються державою, а їх реалізація охоплює всі сфери суспільного життя. Обмеження зазначених прав щодо конкретних осіб можливе лише з дозволу суду у формі судового контролю, незалежно від того, у якій сфері суспільного життя особа їх реалізує [1, с. 62]. Для здійснення контролю за таким обмеженням слідчому судді надано низку повноважень; зокрема, він уповноважений надавати дозвіл на проведення слідчого експерименту, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 240 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)); обшуку

житла чи іншого володіння особи (ст. 234 КПК України); обшуку житла чи іншого володіння особи, який проведений до постановлення ухвали слідчого судді (ч. 3 ст. 233 КПК України); огляду житла чи іншого володіння особи (ст. 234 КПК України); огляду трупа, який здійснюється одночасно з оглядом житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 238 КПК України); дозвіл на примусове залучення особи для проведення психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242 КПК України); примусове залучення особи для проведення медичної експертизи (ст. 242 КПК України); примусове відібрання біологічних зразків для дослідження (ч. 3 ст. 245 КПК України); аудіо- й відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); зняття інформації з транспортних, телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України); спостереження за особою (ст. 269 КПК України); моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК України); аудіо- й відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України).

Повноваження слідчого судді під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян, реалізуються слідчим суддею суду першої інстанції та слідчим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Їхні повноваження схожі, однак слідчий суддя суду першої інстанції розглядає клопотання щодо проведення слідчих (розшукових) дій, а слідчий суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, розглядає клопотання щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Вид процесуальних рішень, які вповноважений приймати слідчий

суддя, є спільним як для слідчого судді місцевого суду, так і для слідчого судді Апеляційного суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

На нашу думку, розмежування повноважень слідчого судді суду першої інстанції щодо надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій і повноважень слідчого судді Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя щодо надання дозволу на проведення негласних (слідчих) розшукових дій, щодо яких слідчі судді здійснюють судовий контроль, зумовлене ступенем втручання в права людини, необхідністю збереження таємниці досудового розслідування та зменшення ризиків корупційності прийнятих рішень.

Як зазначає С. Стахівський, підіймаючи на рівень апеляційного суду надання згоди на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, законодавець керувався наміром посилити гарантії прав і свобод громадян [2, с. 168]. Громадяни повинні бути впевнені в тому, що негласні слідчі (розшукові) дії проводяться винятково в рамках закону й лише щодо тих осіб, які причетні до вчинення тяжких і особливо тяжких кримінальних правопорушень [3, с. 151].

Ставлячи за мету здійснення класифікації повноважень, які реалізуються слідчими суддями під час розгляду клопотання про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, пропонуємо здійснити її за ними критеріями: за етапами їх реалізації; залежно від прав людини, захист яких здійснює слідчий суддя; за формою гласності; залежно від рішення слідчого судді.

За етапами реалізації повноваження слідчого судді щодо розгляду клопотань про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян, можна поділити на три групи: підготовчі, наступні та заключні.

Підготовчі повноваження щодо розгляду клопотання полягають у необхідності вжиття слідчим суддею організаційних заходів для його розгляду, які не потребують оціночної діяльності [4, с. 74]. Вони передбачають ознайомлення слідчим суддею зі змістом клопотання; перевірку підстав для повернення клопотання; призначення дати та часу судового розгляду; повідомлення особи, яка подала клопотання, про місце та час його розгляду. Вирішення питання щодо того, чи підсудне клопотання слідчому судді, також належить до підготовчих повноважень [5, с. 132], оскільки розгляд клопотання з порушенням правил підсудності є підставою для визнання на стадії судового розгляду доказів, здобутих на підставі відповідної ухвали, недопустимими доказами. Н. Басай також зазначає, що неналежна підсудність є підставою

для визнання доказів недопустимими [6, с. 16]. Відповідно слідчий суддя не вповноважений вирішувати по суті клопотання, подане з порушенням правил підсудності, і має його повернути, керуючись загальними засадами КПК України (ст. 7 КПК України).

З інститутом підсудності пов'язане право особи на судовий захист. Воно забезпечується шляхом розгляду провадження компетентним, незалежним і безстороннім судом, тобто не довільно обраним, а законно створеним судом, компетенція якого з розгляду цього провадження визначається на підставі закріплених у законі критеріїв, які в нормативній формі заздалегідь визначають, у якому суді підлягає розгляду кримінальне провадження, а також в яких випадках і в якому порядку допустима зміна підсудності, що дозволяє уникнути правової невизначеності в цьому питанні, яку в іншому разі доводилося б усувати за допомогою рішення, заснованого на сваволі правозастосовного органу або посадової особи, тим самим визначаючи підсудність справи не на підставі закону [7, с. 11; 8, с. 85].

Наступні повноваження реалізуються під час безпосереднього розгляду клопотання. До них належить установлення строку, необхідного для провадження слідчої (розшукової) дії; перевірка строків досудового розслідування; дослідження матеріалів, що мають значення для вирішення клопотання; застосування наслідків неяви ініціатора клопотання та вирішення питання щодо можливості розгляду клопотання без участі осіб, які з ним звернулися; вирішення заявлених у судовому засіданні клопотань від учасників судового засідання.

Заключні повноваження слідчого судді полягають у такому: в аналізі матеріалів, долучених до клопотання, їх оцінці; визначенні можливості отримання доказів, які мають суттєве значення для кримінального провадження в спосіб, не пов'язаний із втручанням у права людини; прийнятті рішення щодо можливості надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій і винесенні відповідної ухвали.

Залежно від обсягу прав людини, захист яких здійснює слідчий суддя, повноваження слідчого судді, які він реалізує під час розгляду клопотання про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян, розрізняються залежно від групи прав, в які здійснюється втручання правоохоронних органів. Можна виокремити три групи таких повноважень, пов'язаних із втручанням у недоторканність житла особи; втручанням у приватне життя особи; втручанням у таємницю спілкування.

До першої групи слід віднести повноваження слідчого судді щодо розгляду клопотання

про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у недоторканність житла особи: слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 240 КПК України); обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 234 КПК України); огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 234 КПК України), огляд трупа, який здійснюється одночасно з оглядом житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 238 КПК України); слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 240 КПК України), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України).

Другу групу складають повноваження слідчого судді щодо розгляду клопотання про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне життя особи: примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ст. ст. 242, 243, 509 КПК України); отримання біологічних зразків для експертизи (ч. 3 ст. 245 КПК України); аудіо- й відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України).

Третю групу складають повноваження слідчого судді щодо розгляду клопотання про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у таємницю спілкування: накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); зняття інформації з транспортних, телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України).

Іншим критерієм для класифікації є повноваження за різновидом слідчих (розшукових) дій, про проведення яких просять учасники кримінального провадження. За цим критерієм повноваження поділяються на ті, які реалізуються щодо слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких можуть бути розголошені, і ті, які реалізуються щодо слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню. До повноважень, які реалізуються щодо слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких можуть бути розголошені, належить розгляд клопотань про проведення слідчого експерименту, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 240 КПК України); обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 234 КПК України); огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 234 КПК України); огляд трупа, який здійснюється одночасно з оглядом житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 238 КПК Украї-

ни); примусове залучення особи для проведення психіатричної експертизи (ст. 242 КПК України); примусове залучення особи для проведення медичної експертизи (ст. 242 КПК України); примусове відібрання біологічних зразків для дослідження (ч. 3 ст. 245 КПК України).

До повноважень, які реалізуються щодо слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, належить розгляд клопотань про аудіо- й відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); зняття інформації з транспортних, телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України); спостереження за особою (ст. 269 КПК України); моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК України); аудіо- й відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України).

Повноваження щодо винесення відповідного виду ухвали під час розгляду клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян, можна поділити на такі: дозвіл на проведення відповідної слідчої (розшукової) дії та негласної слідчої (розшукової) дії; примусове залучення особи для проведення експертизи; відмова в наданні дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян.

У правозастосовній практиці слідчих суддів під час реалізації повноважень часто трапляються випадки недотримання сторонами кримінального провадження вимог до змісту клопотань про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян. Натомість у КПК України не передбачено альтернативного виду ухвал, які міг би виносити слідчий суддя в разі неможливості задоволення клопотання. У КПК України не передбачено можливості повернення клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян.

Перевірка дотримання вимог законності й обґрунтованості є важливою складовою частиною повноважень слідчого судді під час розгляду клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права й свободи громадян [9, с. 191]. Однак у КПК України не передбачено правових наслідків недотримання органами досудового розслідування вимог щодо форми та змісту клопотання. Відповідно в КПК України

серед повноважень слідчого судді не передбачено винесення такого виду ухвали, який би дозволяв реагувати слідчому судді на недотримання цих вимог. Питання щодо надання таких повноважень стає особливо актуальним після внесення змін до КПК України, запроваджених Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. [10], згідно з якими в разі відмови в задоволенні клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи слідчий, прокурор не має права повторно звертатися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на обшук того самого житла чи іншого володіння особи, якщо в клопотанні не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею. У разі, якщо слідчий суддя прийняв рішення про повернення клопотання про обшук у зв'язку з недотриманням процесуальної форми та вимог до клопотання, це не позбавляє слідчого чи прокурора права повторно звернутися з таким клопотанням.

Таким чином, класифікація повноважень слідчого судді за визначеними нами критеріями дає можливість зрозуміти їхнє значення, структурні елементи, визначити їх межі та зміст. За реалізацією повноваження слідчого судді щодо розгляду клопотань про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян, можна виокремити такі етапи: підготовчі, наступні та заключні. Залежно від прав людини, захист яких здійснює слідчий суддя, його повноваження щодо розгляду клопотання про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій пов'язані із втручанням у недоторканність житла особи; втручанням у приватне життя особи; втручанням у таємницю спілкування. За різновидом слідчих (розшукових) дій, щодо проведення яких просять учасники кримінального провадження, повноваження поділяються на ті, які реалізуються щодо слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких можуть бути розголошені, і ті, які реалізуються щодо слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню. За повноваженнями залежно від рішення слідчого судді під час розгляду клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян, їх можна поділити на такі: доз-

віл на проведення відповідної дії; примусове залучення; відмова в проведенні дії.

На основі класифікації повноважень слідчого судді обґрунтовано необхідність законодавчої регламентації повноважень слідчого судді щодо винесення постанови про повернення клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій.

Література

1. Кисленко Д. Судовий контроль під час розслідування злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ. 2011. С. 216.
2. Стахівський С. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. Київ. 2005. 175 с.
3. Тагієв С. Процесуальні дії слідчого судді при наданні дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Слово національної школи суддів України. 2013. № 4 (5). С. 145–155.
4. Колотилова І. Обґрунтованість як вимога, якій повинні відповідати рішення суду. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ. 2015. С. 73–75.
5. Літвінова І. Гарантії недоторканності житла чи іншого володіння особи у кримінальному процесі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ. 2010. 229 с.
6. Басай Н. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса. 2012. 20 с.
7. Оверчук С. Підсудність кримінальних проваджень слідчому судді. Часопис Національного університету «Острозька академія». 2015. № 2(12). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15osvps.pdf>.
8. Осетрова О. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ. 2016. 216 с.
9. Сиза Н. Процесуальні повноваження суду щодо дослідження доказів у кримінальному провадженні. Право України. Київ, 2013. № 11. С. 189–197.
10. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19>.
11. Тракало Р. Роль слідчого судді у досудовому розслідуванні. Вісник академії адвокатури України. 2014. Т. 1, число 1 (29). С. 109–119.

Анотація

Шапутько С. В. Класифікація повноважень слідчого судді під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян. – Стаття.

Здійснено класифікацію повноважень слідчого судді під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права та свободи громадян. Визначено етапи реалізації повноважень, виокремлено види ухвал, які вповноважений виносити слідчий суддя за результатами розгляду клопотання. Поділено повноваження слідчого судді за групами прав, захист яких він здійснює.

Ключові слова: слідчий суддя, повноваження, класифікація, конституційні права, слідчі (розшукові) дії.

Анотация

Шапутько С. В. Классификация полномочий следственного судьи при рассмотрении ходатайств о предоставлении разрешения на проведение следственных (розыскных) действий, ограничивающих конституционные права и свободы граждан. – Статья.

Осуществлена классификация полномочий следственного судьи при рассмотрении ходатайств о предоставлении разрешения на проведение следственных (розыскных) действий, ограничивающих конституционные права и свободы граждан. Определены этапы

реализации полномочий, выделены виды постановлений, которые уполномочен выносить следственный судья по результатам рассмотрения ходатайства. Разделены полномочия следственного судьи по группам прав, защиту которых он осуществляет.

Ключевые слова: следственный судья, полномочия, классификация, конституционные права, следственные (розыскные) действия.

Summary

Shaputko S. V. The classification of the authorities of the investigating judge at the consideration of petition on the granting of permission to conduct investigative (search) actions that restrict the constitutional rights and freedoms of citizens. – Article.

The purpose of the article is to give the reader some information on the classification of the powers of the investigating judge during the consideration of applications for permission to conduct investigative (search) actions that restrict constitutional rights and freedoms of citizens is carried out. The article goes on to say that the stages of realization of powers are determined, types of decisions authorized by the investigating judge are determined on the basis of the results of consideration of the petition. It is reported that the powers of the investigating judge have been divided into groups of rights whose protection he carries out.

Key words: investigating judge, powers, classification, constitutional rights, investigative (wanted) actions.